

14 MART TIP BAYRAMI

Doç. Dr. Tuğrul TIRYAKI
S.B. Ankara Dışkapı Çocuk Hastalıkları
Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Çocuk Cerrahisi

Tıbbın ilk insanla birlikte başladığı söylene de, genelde kabul görmüş olan ilk tıp büyüğü Aesculapius'dur. Kendisinden ilk kez İlyada'da Homeros bahsetmiştir. Önce Zeus'un gazabıyla yıldırım çarpmasıyla öldürülen Aesculapius daha sonra yine Zeus tarafından Tıp Tanrısı olarak ilan edilir. Tıp amblemlerinde yer eden, temeli doğu kültürüne dayanan ve tarihi M.Ö. 3000'lere uzanan yılan figürü de, Aesculapius ve Onun asası ile bütünleşmiştir. Hatta Aesculapius sözcüğünün Grekçe yılan anlamına gelen "Askalabos" sözcüğünden geldiği söylenir. Aesculapius'un şifa veren gücünü yilandan aldığı, halkın da adaklarını Aesculapius'a değil de bu yılanı sunduğu belirtilir. Yılanlı asası ile Aesculapius tıp tarihinin önemli sembollerinden biri olarak yerini almıştır.

Mitolojiden öte, yaşadığı kesin olarak bilinen ve hizmetleri sonucu tıbbın babası olarak kabul gören ise Hippocrates olmuştur. M.Ö. 460-450 yılları arasında Kos adasında doğan ve babası da doktor olan Hipokrat'ın tıba katkıları ve getirdiği felsefe dünya tıp çevrelerince hâlâ kabul görülür ve bu sebeple birçok ülkede hekimler mezun olurken "Hipokrat Andı" adı altında meslek yemini ederler.

Türk tarihinde ise bütün dünyanın kabul ettiği hekimler yetiştirdiğimiz, dünya tıbbına önemli katkılarda bulunduğumuz görülmektedir. Bilinen en eski Türk Tıp yapıtlarına Uygurlarda rastlanmaktadır. Uygur tıbbını çağdaşlarından ayıran en önemli özelliği tamamen maddi olmasıdır. Mistisizmle alakası olmayan Uygur tıbbi ilaçlara dayanan bir tıp uygulaması idi.

Daha sonraki dönemde Horasanda doğan büyük Türk hekimi Razi'nin (854-932) çalışmaları dikkati çekmektedir. Özellikle kızamık ve çiçek hastalığı hakkında yazdığı makaleler 1049 yılında İngiltere'ye çevrilerek uzun yıllar boyunca Batıda tıp eğitiminde okutulmuştur, ayrıca sulfat asidi, formik asidi bulan Razi, Tifo olgularında soğuk su ile ateşi düşürme tedavisini de tanımlayan hekimdir. Daha çok felsefe alanında tanınan Farabi'de aynı zamanda ünlü bir hekimdi. Ebu Reyhan özellikle farmakoloji alanında (kitabüsaydile) önemli eserler veren Harzemli bir Türk hekimidir. 980-1037 yılları arasında yaşayan İbni Sina eserleri ile uzunca yıllar dünya tıbbını etkisi altına alan diğer bir Türk hekimidir. Batıda Avicenna diye bilinen İbni Sina'nın Kanun el-Tıp adlı eseri 11. yüzyılda Avrupa'da okutulmaya başlanmış, 17 yüzyıla kadar da değerini muhafaza etmiştir. İbni Sina'nın özellikle hastaları detaylı muayenesi, karaciğer ve dalak palpasyonu, idrar muayenesi ve nabız sayarak ritmini değerlendirmesi tıba yaptığı önemli katkıların başında gelir. İbni Sina anatomisi incelendiğinde kendisinin diseksiyon yaparak çalıştığı anlaşılır. Anadolu Selçuklu devletinin kurulması ile Türk tıp geleneği anadoluya taşınmış ve 1205'de Kayseri'de Gevher Nesibe, 1217'de Konya ve Sivas Keykuvas, 1235 Çankırı Atabay Ferruh, 1272 Kastamonu Ali Pervane hastaneleri açılarak dönemin önemli tıp merkezlerini hayata geçirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin kurulması ile birlikte 1399 tarihinde Bursa'da önemli bir hastane açılmış, Edirne'de ise cüzamlılar için büyük bir merkez yapılmıştır.

Türk hekimliğinin bugünkü anlamda metoda yönelmesi 1470'de Fatih Külliyesi (Üniversitesi)'nin kurulması ile başlar. Fatih Sultan Mehmed tam teşekküllü külliye (üniversite) kurmuş ve bunun içinde tıp eğitimi veren Darüşşifaya'da yer verilmiştir. Bu zamana kadar doğu ve batı aleminde tıbbi öğretim ve yayma işleri daha çok ampirik safhada bulunuyorken bu dönemden sonra hasta ile doğrudan temas sağlanmıştır (daha önce kısa süre ile Kayseri Gevher Nesibe'de sağlanmış ancak devamlılığı gelmemiştir). Fatih Külliyesi'nde darüşşifaya hasta yatırılması pratik ile teorik bilgiyi beraberinde getirdi. Bu devirde Türkçe olarak

Resim 1: Sabuncuoğlu Şerafettin'in Cerrahi-i Haniye adlı kitabında Hermafrodit bir hastanın ameliyat resmi

önemli eserler yazıldı. Türkçe olarak eserlerini veren hekimlerden Geredeli İshak'ın (1389) ilaçları Türkçe tarif eden Havassül'edviye adlı eseri, Sivashlı Hekim Ali'nin 1318 yılında yazdığı eseri, İbni Şerif'in Gazi Umur bey Çelebi için yazdığı eseri, Şirvalı Mahmut'un (1437) yazmış olduğu Kemalname adlı eseri, Konyalı Hacı Paşa'nın Şifaüleskam ve devaülalam adlı eseri, Sabuncuoğlu Şerafeddin'in ilk deneysel Türkçe tıp kitabı olan Mücerrebname (Sınanmış Tedavi Yöntemleri Kitabı) ve ilk resimli Türkçe cerrahi atlası olan Cerrahiye Haniye bu dönemde yazılan başlıca Türkçe tıp eserleri

olarak dikkati çekmektedirler. 17 yüzyılda Şemseddin-i İtaki Türkçe olarak kaleme aldığı resimli anatomi kitabı (Teşrih-i Ebdan) ile bugün dahi kullandığımız pek çok Türkçe organ isminin kaynağı olarak dikkat çeker.

Onaltıncı yüzyılın başlangıcında Kanuni Sultan Süleyman'ın desteği ile tıbbın yeri 1555'de Süleymaniye medresesinde görülür. Süleymaniye medresesinde Darü'l-hadis, tıp, tabiiye, riyaziye ve sair dini ve hukuki ve edebi eğitimi yapmak için altı medrese ile hastane, imaret, tabhane, hamam yapılmıştı. Medreselerde haftada dört gün ders okutulacaktı; her medresede talebelerin yatıp kalması için hücre denilen medrese odaları vardı, talebeler, yemeklerini me'kel denilen imaretin ayrı yemekhanesinde ve günde iki defa yerlerdi.

Darüşşifa binası birisi hastalara diğeri talabelerle idare heyetine ait olmak üzere iki kısımdı; kadrosunda ise birisi başhekim olmak üzere dört tabip, iki cerrah, iki göz hekimi, bir eczacı ile ilaçları ve şurupları hazırlayan ve edviyekup denilen bir eczacı kalfası, beş eczacı çırağı, kilerci vekilharç, katip, hastabakıcı, hastaları hamamda yıkayıp traş edeci gibi müstahdemler vardı. Kadro olarak hekim ve cerrah Kanuni devrinde orduya da girmiş durumda idi.

Osmanlı'da ise 17. yüzyıldan itibaren her sahada ortaya çıkan bozulmalar tıp eğitiminde de kendini göstermiş ve tıp medreseleri eskisi kadar yeni bilgilerle donatılmış hekimler yetiştiremez olmuştu. Ayrıca batıda yazılan Latince, İtalyanca, Almanca tıp kitaplarını hekimler takip edememişler; az sayıda bazı Osmanlı hekimleri ve bilim adamları kendi çabaları ile dil öğrenerek bu yenilikleri takip etmeye çalışmışlar ve bu bilgileri de katarak kendi kitaplarını yazmışlardır. Ama bu bilgileri yine de hekim adaylarına yeterince iletilenmemiştir. Fatih döneminde Avrupa'da başlayan Rönesansın kavranması ile daha sonra Süleymaniye Külliyesi'nde bunun devamı sağlanmasına rağmen Kanuni'den sonra astronomi müneccim başlarından, hekimlik üfürükçü ve muskacıardan kurtulamayarak Ondokuzuncu yüzyıla kadar gelinmiştir.

19. yüzyıla geldiğinde durum tıp eğitimi açısından pek iç açıcı değildi. Tıp medreseleri eski parlak dönemlerini kaybetmiş, hatta bazıları kapanmıştı. Bu arada ortalığı azınlıklardan ve Avrupa'dan gelen, yabancı hekimler sarmıştı. Mütabbib (tabip olmayan sahte hekim) hekimler serbest hekimlik yaparak, orduda da görev alarak birçok insanın ölümüne sebep olmuşlardı. Bunların önlenmesi için birçok ferman çıkarılmışsa da yeterli tıp eğitimi verilmediği ve yeterli sayıda hekim yetiştirilemediğinden engel olunamamıştır. Sultan II. Mahmut 1826 yılında uzun zamandır uğraştığı bir meseleyi halletmiş, düzeni tamamen bozulmuş olan yeniçeri Ordusu'nu ortadan kaldırıp (17 Haziran 1826) yeni bir ordu kurmuştu (Askair-i Mansure-i Muhammediye). Bu yeni orduya hekim ve cerrah yetiştirilmesi gerekiyordu. Bunu fırsat bilen hekimbaşı Mustafa Behçet Efendi 26 Aralık 1826'da II. Mahmut'a, arada da üç dilekçe vererek, yeni tıp okulunun kurulmasının amacını, bu okulun nasıl ve nerede kurulacağı konusunda teklifini yapmış ve Padişah da onaylayarak batılı anlamda ilk tıp mektebi olan, Tıphane-i Amire ve Cerrahane-i Amire 14 Mart 1827 Çarşamba günü Şehzadebaşı'ndaki Tulumbacıbaşı Konağı'nda kuruldu.

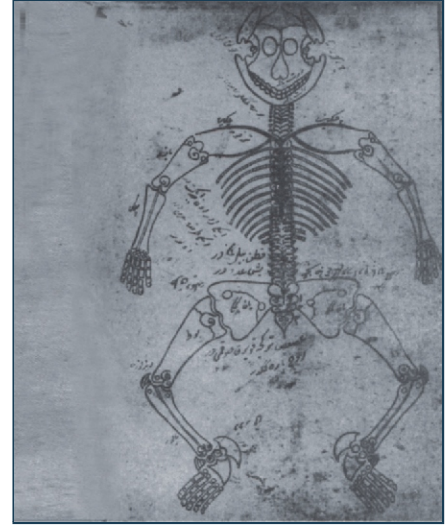
Tıp Bayramı, ilk kez, 1. Dünya savaşı sonunda, İstanbul'un işgal edildiği günlerde, yabancı işgal kuvvetlerine karşı tıp öğrencilerinin bir tepkisi olarak 1919 yılında kutlandı. Günümüze kadar gelen bu 14 Mart kutlamaları, artık içinde bulunduğu haftayı da kapsayacak şekilde, "Sağlık Haftası" olarak kutlanmaktadır. İkinci Mahmut'un Mekteb-i Tıbbiye açılışında öğrencilere yaptığı konuşma, şöyledir:

“Çocuklar,

İşbu ebniye-i aliyeyi, Mekteb-i Tıbbiye olmak üzere teşkil ve terkip ederek Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane tesmiye ettim ve burada bekayı sıhhat-i beşeriye hizmeti azizesine muvazebet olunacağından bu mektebi sair mekteplere tercih ve takdim eyledim. Bunda Fransızca olarak fenn-i tıbbi tahsil edeceksiniz. Bu makamda şimdi sizin için bir sual varid olduğunu ve bu sual dahi “bizim lisanımızda ve bizim kitaplarımızda fenn-i tıp yok mudur ki ecnebi lisanı üzere okumaklığı ihtiyar edelim” kavlından ibaret bulunduğunu bilirim ve burasını tasdik ile beraber yine sizin tarafınızdan mevkii cevabda olarak şimdilik mevcut müşkhalat ve mehaziri beyan ile şu halin dahi kariben izalesini me'mul ve temenni ederim. Vakıa fenni tıbbı aîd bizde pek çok kitap mevcut olup iptida Avrupalılar dahi fenni tababeti bu kitapların tercüme ve talimiyle ahz ve telakki eylediler. Lakin işbu kitapların esası Arapça yazılmış ve bir zamandanberi ulemayı islamiye taraflarından mütalaasına ve tederrüs ve tedrisine rağbet ve itina olunmadığından ve refte istilahat-ı fenni layikiyle bilen adamlarımız da azaldığı cihetle bu kitaplar metruk hükmünde kalmış olduğundan anların mütalasıyla uğraşıp fenni tıbbi tamamıyla asıl lisanımız olan Türkçeye nakletmek şimdi hem bir çok tekellüfat ihtiyarına ve hem de uzun zamanlara muhtaçtır. Avrupalılar ise bu fenni, kütübü arabiyeden lisanlarına naklettikten sonra yüz seneden ziyadedir bunda tefennün ve terakki ile uğraşmakta olduklarından, zevabıt ve kavaidi tahsiliyesini teshil eylemişler ve muahharen biraz şeyler dahi bulup kendi kitaplarına ilave eylemişlerdir. Şimdi anlara nisbetle arabca Tıp kitapları bazı mertebe nakıs gibi görünüyor. Mamefih işbu noksanın yekdiğerinden ikmalini göze alsak dahi vehle-i ulada Türkçeye nakli mümkün olamayıp laakal on sene kadar lisanı arabinin ve sonra hiç olmazsa beş altı sene dahi fenni tıbbın tahsiliyle uğraşmaya tevekkuf eder. Bizim ise gerek asakir-i şahane ve gerek memalik-i mahrusemiz için Etıbbayı hazıka yetiştirip hudemat-ı lazimedede istihdam ve diğér taraftan dahi fenni tıbbı kamilen lisanımıza alıp kütübü lazimesini Türkçe tedvine sa'y ve ikdam etmeliyiz. Sizlere Fransızca okutmaktan benim muradım Fransızca lisanı tahsil ettirmek değildir. Ancak fenni tıbbı öğretip refte refte kendi lisanımıza almaktır ve andan sonra Memalik-i mahrusese-i şahanemin her bir tarafına Türkçe olmak üzere neşreylemektir. (Dr Bernhard' a işaret ederek) bu adamı sizin için mahsus celbettim. Kendisi gayet müstaid bir adamdır. Avrupanın birinci derecedeki hükemasındandır. İşte bu adamdan ve sair hocalarınızdan ilmi tababeti tahsile çalışın ve tedricen Türkçeye alıp lisanımız üzere tedavülüne sa'y eyleyin. Zira etıbba sıfatıyla Memalik-i ecnebiyeden bir takım meçhulülahval aıhasın gelmesinden ve şuraya buraya sokulmasından hoşnud ve memnun değilim. İnşallahütaala ikmalî fenle şahadetname aldıktan sonra rütebi azimeye nail olacağınız muhakkak olduktan başka, mektepte bulunduğumuz müddetce dahi kaffeî havayicinizi mükemmel surette tertip eyledim ve et'imenizde sıcaklık kebaba ve soğukluk çileğe kadar vardır. Sairleri dahi bu kıyas iledir ve alameti imtiyaziyeniz olmak üzere yaptırmış olduğum nişanlarınızı dahi bu hafta göndereceğim. Heman sizler muradı şahanem veçhile sa'yi gayret edin. Talep sizden ve vermek bendendir. Cenabıhak feyiz ve muffedakıyyet ihsan eyleye, amin.”

KAYNAKLAR

1. Ord Prof Dr A Süheyl Ünver Tıp Tarihi İstanbul Üniversitesi Yayınları İstanbul 1943.
2. Ord Prof Dr Kazım İsmail Gürkan 'Türkiye' de hekimliğin batıya dönüşü Yenilik Basımevi İstanbul 1967.
3. Ord Prof Dr A Süheyl Ünver Uygurlarda tababet İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü İstanbul 1936.
4. Ord Prof Dr A Süheyl Ünver İbni Sina İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü İstanbul 1955
5. Prof Dr Esin Kahya Şemseddin-i İtaki' nin resimli anatomi Kitabı. Atatürk kültür Merkezi Yayını Ankara 1996
6. Prof Dr İlder Uzel Mücerreb-name “İlk Türkçe Deneysel Tıp Eseri 1468” Atatürk Kültür Merkezi Yayınları Ankara 1999
7. Prof Dr Ali Haydar Bayat Kemaliye. Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği Yayınları İstanbul 2007.

Resim 2: İtaki' nin resimli anatomi kitabından iskelet sistemini gösteren bir resim